

Tadeusz Dmochowski
Uniwersytet Gdański

VI i VII Zjazd Deputowanych Ludowych Rosji (1992 r.) – frakcje i bloki partyjne

VI Zjazd Deputowanych Ludowych (6–21 kwietnia 1992 r.). Wystąpienie Nixona

Osiągnięcia w polityce zagranicznej nie wpływały na zmniejszenie wrogości elit politycznych wobec Borysa Jelcyna w polityce wewnętrznej. W 1992 r. narastał w Rosji kryzys polityczny wywołany przez konflikt pomiędzy prezydentem i skupioną wokół niego grupą reformatorów a władzą ustawodawczą – Zjazdem Deputowanych Ludowych i Radą Najwyższą. U źródła tego konfliktu leżały różnice dotyczące ustroju Rosji i jej konstytucji, narastające niezadowolenie z reform Jegora Gajdara oraz niezadowolenie z polityki zagranicznej Rosji odbieranej często jako ubezwłasnowolniona, idąca „na pasku” Zachodu i sprzeczna z rosyjskimi interesami narodowymi.

Na VI Zejeździe Deputowanych Ludowych (ZDL, 6–21 kwietnia 1992 r.) frakcje połączyły się w trzy bloki. Pierwszego dnia zjazdu (6 kwietnia) powstał **opozycyjny blok Jedność Rosyjska** (5 frakcji: Komuniści Rosji, Związek Agrarny, Rosja, Ojczyzna – *Отчизна*, Związek Rosyjski), jednak już tego dnia wieczorem Związek Rosyjski nie mógł się zarejestrować, ponieważ zostało w nim zaledwie 18 deputowanych). 10 kwietnia powstał **umiarkowanie-opozycyjny blok Siły Konstrukttywne** (3 frakcje: Związek Przemysłowy, Związek Robotniczy, Zmiana). 14 kwietnia zarejestrowano **blok Koalicja Reform** (5 frakcji: Demokratyczna Rosja, Radykalni Demokraci, Wolna Rosja oraz osobno RPRF/SDPR i Centrum Lewicowe, które to w stenogramie zjazdu na przemian występują jako dwie lub jako jedna frakcja). Deputowani bezpartyjni oraz Suwerenność i Równość pozostały poza blokami. 18 kwietnia powstała 14. frakcja (uwzględniając rozpad Związku Rosyjskiego, a w całej historii 16.) – Społeczeństwo Obywatelskie, jednocząca „przestraszonych” demokratów¹.

¹ Съезд народных депутатов и Верховный Совет РСФСР / Российской Федерации, 16 мая 1990 г. – 4 октября 1993 г., <http://politika.su/gos/ndrs.html> (dostęp: 3.11.2016 r.). Por. В. Прибыловский, *Блоки и фракции Российского Парламента. Взгляд, конечно, очень варварский, но верный*, „Панорама”, май 1992, nr 2(32), <http://www.panorama.ru/gazeta/p32frac.html> (dostęp: 22.09.2011 r.).

Pierwszy blok (Jedność Rosyjska) był zdecydowanie wrogi zarówno wobec prezydenta Jelcyna, jak i rządu oraz reform Gajdara. Drugi (Siły Konstrukttywne) można scharakteryzować jako opowiadający się za Jelcynem, ale przeciwko Gajdarowi. Do trzeciego bloku należały frakcje popierające Jelcyna i Gajdara.

Na zjeździe deputowani ostro krytykowali rząd Gajdara, jednak wyrazili zgodę na przyznanie Jelcynowi dodatkowych pełnomocnictw. Odmówili zaś rozpatrzenia kwestii ratyfikacji porozumienia białowieskiego i usunięcia z konstytucji Federacji Rosyjskiej wzmianek o konstytucji i ustawach ZSRR. Według opozycji zarówno Rada Najwyższa RFSRR, jak i ZDL RFSRR nie miały prawa do ratyfikowania Porozumienia o utworzeniu WNP i denonsacji Traktatu o utworzeniu ZSRR. W związku z tym Rada Najwyższa naruszyła według nich ponad 30 artykułów obowiązującej wówczas konstytucji RFSRR, w której były zawarte odniesienia do ZSRR. 21 kwietnia ZDL w artykułach 4, 7, 30 konstytucji RFSRR potwierdził, że na terytorium RFSRR obowiązuje konstytucja i ustawy ZSRR, a sama Federacja Rosyjska jest częścią ZSRR. Zarówno Jelcyn, jaki i przewodniczący Rady Najwyższej Rusłan Chasbułatow i I wiceprzewodniczący Rady Najwyższej Siergiej Fiłatow, według opozycjonistów – rozumiejąc i uznając, że RN przekroczyła swoje kompetencje przez ratyfikowanie porozumienia białowieskiego trzykrotnie stawiali wniosek o jego zatwierdzenie przez ZDL. Jednak zjazd trzykrotnie odmawiał głosowania za wyłączeniem artykułu o istnieniu ZSRR z konstytucji RFSRR².

Zaniepokojony sytuacją wewnętrzną w Rosji 79-letni był prezydent Stanów Zjednoczonych Richard Nixon, niezadowolony z amerykańskiej bezczynności wobec Rosji i przekonany, że Stany Zjednoczone (prezydent George Bush i James Baker) tracą wielką historyczną szansę i nie rozumieją, że gra idzie o wielką stawkę, napisał specjalne memorandum, które według niego było skierowane do grona przyjaciół i ekspertów do spraw polityki zagranicznej, ale przeciekło do prasy. „Komuniści przegrali Zimną Wojnę, ale Zachód jeszcze jej nie wygrał” – pisał Nixon. Stany Zjednoczone i Zachód zrobiły według niego niewiele, aby pomóc „pierwszemu demokratycznemu, zorientowanemu na wolny rynek i nieekspansjonistycznemu rządowi” rosyjskiemu. Pomoc sprowadzała się do żywności i leków. Reakcję USA uważał Nixon za „żałośnie niewystarczającą [...] w świetle możliwości i zagrożeń, przed którymi stajemy w obliczu kryzysu w byłym ZSRR”. To, czego potrzebuje Rosja, aby ciśnienie wewnętrzne nie obaliło rządu Jelcyna, to m.in. przystąpienie Rosji do Międzynarodowego Funduszu Walutowego, zwolnienie ze spłaty odsetek od długu, dodatkowa pomoc humanitarna i pożyczki od międzynarodowych organizacji finansowych. I Stany powinny poprzeć wszystkie te posunięcia. Nixon przestrzegał też (przypominając, że w latach 50. XX w. zadawano sobie w Stanach pytanie o to, kto przegrał Chiny), aby teraz, jeśli dojdzie do upadku Jelcyna, nie stawiano o wiele groźniejszego w skutkach pytania: „Kto przegrał Rosję?”. Zmuszony do odpowiedzi prezydent Bush stwierdził 1 kwietnia, że „nie

² Ю.М. Воронин (д.э.н., профессор, первый заместитель Председателя Верховного Совета РФ 1992–1993 г.), *Беловежское предательство*, „Советская Россия” 16.12.2010 г., <http://www.sovross.ru/articles/555/9021/comments/1> (dostęp: 3.11.2016 r.).

ma czeku *in blanco*”, a ponadto znajduje się pod presją wyrażaną najgłośniejszą przez Pata Buchanana, aby udzielać tylko niewielkiego wsparcia, a najmniej już – finansowego – dla „walczącego państwa rosyjskiego”. Amerykańscy komentatorzy polityczni zauważali jednak, że Stany Zjednoczone jeszcze pożądują niestabilności na obszarze byłego ZSRR, jeśli Jelcyń nie uzyska środków na utrzymanie rosyjskiej infrastruktury, co może doprowadzić do chaosu³. Groźba powrotu rządów autorytarnych i ekspansjonistycznej polityki zagranicznej była przekonywująca. Stany wsparły skutecznie przystąpienie Rosji do MFW (co nastąpiło 1 czerwca 1992 r.) i udzielenie jej 24-miliardowej pożyczki⁴.

VII Zjazd Deputowanych Ludowych (1–14 grudnia 1992 r.)

Dla Jelcyna Zjazd Deputowanych Ludowych był ze swej natury „wielkim spektaklem politycznym, wielkim cyrkiem”, gdzie tylko „zaskakująco drastyczne decyzje mogą zagwarantować zwycięstwo”⁵. Pod koniec listopada 1992 r., na kilka dni przed rozpoczęciem obrad VII Zjazdu Deputowanych Ludowych, na którym miano się zająć m.in. powołaniem nowego rządu, do Jelcyna zadzwonił prezydent Bush i, jak wspominał Jelcyń w *Notatkach prezydenta*: „prosił, abym nie oddawał bez walki Gajdara i Kozyriewa. Zachodnie rządy właśnie Gajdara uważały za gwaranta reform ekonomicznych. Nie było to dla mnie tajemnicą”⁶.

W okresie pomiędzy VI a VII ZDL Centrum Lewicowe (utraciwszy „przystawkę” w postaci RPRF/SDPR) oraz Wolna Rosja połączyły się z Bezpartyjnymi w nowy blok Centrum Demokratyczne – parlamentarne skrzydło Związku Obywatelskiego, rozbijając tym samym blok Koalicji Reform. W czerwcu 1992 r. do Centrum Demokratycznego omal nie przyłączyła się frakcja Społeczeństwo Obywatelskie, ale do jesieni uległa ona radykalizacji, wchłonawszy przywódców upadłego Związku Rosyjskiego, i do października wstąpiła do bloku Jedność Rosyjska. W listopadzie do Centrum Demokratycznego udało się przyłączyć frakcję Suwerenność i Równość. Wówczas też z udziałem dużej liczby Bezpartyjnych i części Społeczeństwa Obywatelskiego utworzono 15. (a w całej historii – 17.) frakcję Ojczyzna (*Родина*), jednoczącą federalistów-państwowców z socjaldemokratą O.G. Rumiancewem na czele⁷.

³ T.L. Friedman, *Nixon's „Save Russia” Memo: Bush Feels the Sting*, „The New York Times”, 11 March 1992, <http://www.nytimes.com/1992/03/11/world/nixon-s-save-russia-memo-bush-feels-the-sting.html> (dostęp: 4.11.2016 r.); *Nixon Says Bush Must Do More to Help Russia*, March 10, 1992, „Los Angeles Times”, From Reuters, http://articles.latimes.com/1992-03-10/news/mn-3532_1_nixon-russia-bush (dostęp: 3.11.2016 r.); *Nixon's Warning. U.S. Failure To Help Russia Is Shortsighted*, 12 March 1992, http://articles.dailypress.com/1992-03-12/news/9203120022_1_russia-government-of-boris-yeltsin-cold-war (dostęp: 7.09.2011 r.).

⁴ A. Devroy, *US, Allies Set \$24 Billion in Aid for Ex-Soviet States*, „The Washington Post”, 2 April 1992, s. A1; D. Oberdorfer, *Aid Plan for Russia Was Hurried to Bulwark Yeltsin*, Officials Say, „The Washington Post” 9 April 1992, s. A20.

⁵ B. Jelcyń, *Notatki prezydenta. Od puczu do puczu*, Warszawa 1995, s. 264.

⁶ *Ibidem*, s. 309.

⁷ *Съезд народных депутатов и Верховный Совет РСФСР...*

Pod koniec rządów Gajdara powstała następująca struktura ZDL: blok Jedność Rosyjska (5 frakcji), blok Centrum Demokratyczne (4), blok Siły Konstrukttywne (3) i Koalicja Reform (2) oraz pozablokowa frakcja Ojczyzna (*Родина*)⁸.

Tablica 1. Deputackie frakcje i bloki przed rozpoczęciem VII ZDL RF (stan na 1 grudnia 1992 r.) i VIII ZDL RF (stan na 1 marca 1993 r.)

Deputackie frakcje i bloki przed rozpoczęciem VII ZDL RF (stan na 1 grudnia 1992 r.)	Deputackie frakcje i bloki przed rozpoczęciem VIII ZDL RF (stan na 1 marca 1993 r.)
Blok Jedność Rosyjska (355)	Blok Jedność Rosyjska (303)
1. Związek Agrarny (148)	1. Związek Agrarny (130)
2. Społeczeństwo Obywatelskie (52)	
3. Komuniści Rosji (55)	2. Komuniści Rosji (67)
4. Ojczyzna (<i>Отчизна</i> ; 54)	3. Ojczyzna (<i>Отчизна</i> ; 51)
5. Rosja (46)	4. Rosja (43)
Blok Centrum Demokratyczne (200)	Blok Centrum Demokratyczne (167)
6. Deputowani bezpartyjni (39)	
7. Centrum Lewicowe (53)	5. Centrum Lewicowe – Współpraca (62)
8. Wolna Rosja (58)	6. Wolna Rosja (55)
9. Suwerenność i Równość (50)	7. Suwerenność i równość (50)
Blok Siły Konstrukttywne (151)	Blok Siły Konstrukttywne (158)
10. Związek Przemysłowy (70)	8. Związek Przemysłowy (52)
11. Związek Robotniczy Rosji (70)	9. Związek Robotniczy Rosji – Reformy bez Szoku (53)
	10. Zmiana (Nowa Polityka; 53)
12. Zmiana (Nowa Polityka; 40)	Nie wchodziły w skład bloków
Nie wchodziły w skład bloków	11. Demokratyczna Rosja (48)
13. Demokratyczna Rosja (67)	12. Radykalni Demokraci (50)
14. Radykalni Demokraci (40)	13. Zgoda dla postępu (54)
	14. Ojczyzna (<i>Родина</i> ; 57)

Parlamentarna koalicja reform liczyła 241 osób. Podwójne członkostwo było formalnie zakazane, ale faktycznie istniało do 14 grudnia 1992 r.⁹

W grudniu 1992 r. konflikt wewnętrzny w Rosji nabrał otwartego charakteru na VII Zjeździe Deputowanych Ludowych FR (rozpoczął się 1 grudnia). Jego stałą cechą były ataki na rząd Gajdara. 9 grudnia, po ostrej krytyce jego rządu i reform, zjazd odrzucił wysuniętą przez Jelcyna kandydaturę p.o. premiera Gajdara na wakuujące od zdymisjonowania Iwana Siłajewa stanowisko premiera (Gajdar był p.o. premiera od 15 czerwca 1992 r.).

⁸ *Ibidem*.

⁹ Депутатские группы и фракции от Съезда к Съезду, <https://www.rusempire.ru/rossiya/sezd-narodnykh-deputatov-vs-rf/1081-deputatskie-gruppy-i-fraktsii.html> (dostęp: 3.11.2016 r.).

W odpowiedzi 10 grudnia na posiedzeniu zjazdu Jelcyn nazwał zjazd „główną twierdzą konserwatyzmu”, winiąc go za ciężką sytuację w kraju i blokowanie reform oraz oskarżając go o przygotowywanie „pełzającego przewrotu”. Zarzucił też Radzie Najwyższej chęć przejęcia władzy, ale bez przejęcia odpowiedzialności i zaproponował odwołanie się do referendum w sprawie zaufania do prezydenta. Doszło wówczas do krótkotrwałego kompromisu i ZDL zgodził się na przeprowadzenie 11 kwietnia 1993 r. referendum w sprawie głównych zapisów konstytucji.

Kompromisem było również zatwierdzenie wysuniętej przez Jelcyna kandydatury wicepremiera Wiktora Czernomyrdina na stanowisko premiera¹⁰, co zostało przez zjazd zaakceptowane. 14 grudnia 1992 r. Jelcyn mianował Czernomyrdina premierem Federacji Rosyjskiej¹¹. Po przyjeździe Busha do Moskwy w styczniu 1993 r. Jelcyn jeszcze przed rozmowami, których efektem było podpisanie Traktatu START II, w obecności prasy i obu delegacji przedstawił Bushowi zmiany w rządzie rosyjskim i uspakajał amerykańskiego prezydenta, zaniepokojonego odsunięciem Gajdara, że nie ma powodów do niepokoju oraz że Czernomyrdin będzie kontynuował reformy. Natomiast cieszący się sympatią i poparciem Amerykanów Kozyriew pozostał na swoim stanowisku. Tak nieoczekiwane przedstawienie przez Jelcyna Bushowi zmian w rosyjskim rządzie wynikało z wewnętrznej potrzeby Jelcyna, któremu zależało na pozytywnej opinii Busha¹².

Jeśli chodzi o zmiany w układzie sił w ZDL, to na VII zjeździe socjaldemokracji, którzy opuścili Centrum Lewicowe, i umiarkowani liberałowie (przyszli „jabłocznicy”) zjednoczyli się w nową 16. (18.) frakcję **Zgoda dla Postępu**. Działacze Centrum Lewicowego (m.in. Jefim Basin, Jekaterina Lachowa, Siergiej Stiepaszyn) utworzyli 17. (19.) frakcję Współpraca na bazie niepolitycznej grupy o takiej samej nazwie. Po wykreślaniu podwójnego członkostwa, zakończonego w ostatnim dniu zjazdu (14 grudnia) status frakcji stracili: 1. Współpraca (przyłączyła się do Centrum Lewicowego na zasadzie połączenia nazw), 2. deputowani bezpartyjni (przestali istnieć, przywódcy frakcji przeszli do grupy deputowanych Suwerenność i Równość) i 3. Społeczeństwo Obywatelskie (przerejestrowali się z frakcji na grupę dopuszczającą podwójne członkostwo). Pozostało 14 frakcji i 6 grup¹³.

¹⁰ O walce o stanowisko premiera na zjeździe zob. B. J e l c y n, *Notatki prezydenta...*, s. 299–300, 302–303, 306–311. Jelcyn po odrzuceniu kandydatury Gajdara zaproponował proporcjonalne głosowanie 5 z 18 kandydatów na stanowisko premiera, wysuniętych przez frakcje deputowanych. Wskazana następnie przez Jelcyna kandydatura Wiktora Czernomyrdina została zatwierdzona. Pozostał on na stanowisku do 23 marca 1998 r.

¹¹ Указ Президента РФ от 14.12.1992 N 1567 О Председателе Совета Министров – Правительстве Российской Федерации [w:] *Собрание актов Президента и Правительства РФ*, 21.12.1992, N 25, ст. 2226; *Ведомости СНД и ВС РФ*, 24.12.1992, N 51, ст. 3041, w Internecie: <http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=093394> (dostęp: 15.08.2011 r.). Do 25 grudnia 1993 r. *Председатель Совета Министров – Правительства Российской Федерации*, od 25 grudnia 1993 r. *Председатель Правительства Российской Федерации*.

¹² Ю.И. М у х и н, *Россия-всадник без головы*, Москва 2011, s. 39–40.

¹³ Съезд народных депутатов и Верховный Совет РСФСР...

Ojczyzna (*Родина*), nie zważając na ogłoszone przyłączenie się Wolskiego do Związku Obywatelskiego, nie weszła do bloku Centrum Demokratycznego, a Zgoda dla Postępu, nie oglądając się na członkostwo niektórych jej przywódców w ruchu Demokratyczna Rosja, nie wstąpiła do Koalicji Reform (przy czym większość członków Zgody dla Postępu była również w Koalicji jako członkowie indywidualni)¹⁴.

W skład Rady Najwyższej 14 grudnia 1992 r. wchodziło 250 deputowanych. Trzech deputowanych zostało pozbawionych mandatu 6 marca 1993 r., kolejnych 17 – 24 września 1993 r. i 2 – 29 września 1993 r., na skutek czego pozostało 228 deputowanych¹⁵.

Tablica 2. Skład Rady Najwyższej po VII ZDL (14 grudnia 1992 r. – 4 października 1993 r.) według przynależności frakcyjnej deputowanych oraz deputowani bezpartyjni¹⁶

Skład Rady Najwyższej po VII ZDL (14 grudnia 1992 – 4 października 1993) według przynależności frakcyjnej deputowanych oraz deputowani bezpartyjni	Liczba deputowanych	b – blok f – frakcja
Blok (60)		bR
1. Związek Agrarny (13)	13	fAS
3. Komuniści Rosji (17)	17	fKR
4. Ojczyzna (<i>Отчизна</i> ; 10)	10	fOt
5. Rosja (15)	15	fRJa
Poza blokami (choć niektórzy deputowani mogli do nich należeć)		
6. Deputowani bezpartyjni (35; 4 w bK)	35	
7. Centrum Lewicowe (17; 5 w bK)	17	fLC
8. Wolna Rosja (18; 2 w bK)	18	fSwR
9. Suwerenność i Równość (25; 2 w bK)	25	fSiR
10. Związek Przemysłowy (5)	5	fPS
11. Związek Robotniczy Rosji (19; 3 w bK)	19	fRSR
12. Zmiana (Nowa Polityka; 27; 1 w bK)	27	fSM
Blok (55)		bK
13. Demokratyczna Rosja (10)	10	fDR
14. Radykalni Demokraci (10)	10	fRD
15. (17) Ojczyzna (<i>Родина</i> ; 17; 7 w bK)	17	fRo
16. (18) Zgoda dla Postępu (12; 8 w bK)	12	fSRP
17. Inni (2; 2)	2	bGR
	2	bKR

Parlamentarna koalicja reform liczyła 241 osób. Podwójne członkostwo było formalnie zakazane, ale faktycznie istniało do 14 grudnia 1992 r.¹⁶

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Состав Верховного Совета РФ после VII Съезда (14 декабря 1992 г. – 4 октября 1993 г.) <http://www.politika.su/gos/ndrvs7.html> (skład osobowy RN; dostęp 3.11.2016 r.).

¹⁶ Состав Верховного Совета РФ после VII Съезда (14 декабря 1992 г. – 4 октября 1993 г.) <http://www.politika.su/gos/ndrvs7.html> (skład osobowy RN; dostęp: 3.11.2016 r.).

Nie wszyscy deputowani frakcji wchodzili do bloków Blok (60; bK) lub Blok (55; bR), ale i na odwrót – z partii, które pozostawały poza blokami, do bloków przystępowali poszczególni deputowani.

Po zakończeniu VII Zjazdu Deputowanych Ludowych nowa Rada Najwyższa coraz bardziej angażowała się w konflikt z prezydentem Jelcynem, co zakończyło się otwartym starciem zbrojnym i jej rozpędzeniem (21 września – 4 października 1993 r.), a w konsekwencji – powołaniem nowych struktur konstytucyjnych. Pod wpływem Jelcyna został ukształtowany nowy ustrój polityczny Rosji, w którym pozycja prezydenta uległa wzmocnieniu.

VI and VII Congress of People's Deputies of Russia (1992) – party fractions and blocks

Summary

The paper presents the VI and VII Congress of People's Deputies of the Russian Federation (1992) its fractions and party blocks and changes in the short period of the 1992.

Keywords: Yeltsin, Supreme Soviet, Congress of People's Deputies of the Russian Federation, soviet/russian parties, blocks, fractions, 1992, Nixon